THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper of Western Canada.
אידישע ווארט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

ציוניסטישע ארבעט וועט ווייטער אנגיין

ניט פרובירנדיק פארקלענערן די נעגאטיווע באדייטונג פון פעספילדס "ווייסן פאפיר" פאר'ן ציוניזם, מוז מען אבער צוגעבן, אז ער האט ניט אינגאנצן פארשפארט דעם וועג פאר געוויסע פראקטישע ציוניסטישע ארבעטן.

דער "פאפיר" פארבאט אייגנטלעך ניט אינגאנצן די אידישע אימיגראציע און דעם אידישן לאנד־קויף. ער זאגט בלויז, אז זיי דארפן "שטרייננג קאנטראלירט ווערן". — און כאטש דער גאנצער טאן פונ'ם פאפיר איז א אידן־פיינטלאכער און די ארגומענטן וואס פירן צו די באשלוסן זיינען פון אזא כאראקטער, אז לויט זיי דארף די אימיגראציע און דער לאנד־קויף פאר אידן טאקע אינגאנצן פארבאטן ווערן; — פארבלייבט אבער דער אויספיר, דאס "קאנטראלירן", אן עלאסטישער באגריף, וואס לאזט זיך אויסטייטשן.

ווי אינ'ם פאפיר זיינען ניט ציניש און ברוטאל געטראטן געווארן מיט די פיס די אידישע געפילן, זיינען אבער זיינע צוזאמענשטעלער פארט געווען דערפארענע דיפלאמאטן, וואס ווייסן ווי צו לאזן א טירל פאר צוריקטריט, ווען דאס וועט נויטיק זיין.

מיר האבן ביז איצט געהאט א באלפור דעקלאראציע און צאלרייכע הבטחות פון בריטישע רעגירונגען און שטאטסלייט פאר'ן אויפבוי פון דער אידישער נאציאנאלער היים, — און דאס איז אלץ פארטייטשט געווארן קונציק אזוי, אז די אידישע פראקטישע ארבעט אין ארץ־ישראל איז געשטערט געווארן אויף טריט און שריט, און יעדע מינימאלסטע דערגרייכונג וואס איז געמאכט געווארן פון די אידן אין ארץ־ישראל האט זיך געמוזט אנשטויסן אן א ווידערשטאנד מצד דער רעגירונג.

איצט איז עס ניט אויסגעשלאסן, אז עס זאל פארקומען א פארקערטע פראצעדורע: מיט דער פרא־אראבישער און אנטי־אידישער דעקלאראציע זאלן אידן קאנען קריגן מער מעגלאכקייטן פאר פראקטישער ארבעט, ווי פריער.

נאטירלאך, איז דאס בלויז א מעגלאכקייט. דאס הייננט אפ אן דעם, וואס פאר א פאליטיק די בריטישע אינטערעסן גופא וועלן דער רעגירונג ווייטער דיקטירן.

אז א סך בריטישע שטאטסלייט שטימען ניט איין, אז פעספילדס פאליטיק איז די בעסטע, איז צו זעען פון די אטאקעס וואס זי האט ארויסגערופן ניט נאר מצד די פירער פון די קעגנערישע פארטייען, נאר אפילו אין די רייען פון דער ארבעטער פארטיי גופא. עס טראגן זיך שוין ארום קלאנגען, אז לארד פעספילד האט ארויסגעגעבן זיין "פאפיר" אן דעם פריערין הסכם פונ'ם קאבינעט, און די קלאנגען קומען פון די רייען פון דער ארבעטער פארטיי, וואו מען איז שטארק ניט צופרידן מיט'ן טאן פונ'ם "פאפיר". אויב די קלאנגען זאלן אפילו ניט זיין אמת, ציינט עס אבער יעדנפאלס אויף א געפיל פון חרטה און אויף א פארזוך צו געפינען א בכבוד'יקן צוריקטריט פאר דער רעגירונג.

עס איז דא א מעגלאכקייט, אז די רעגירונג זאל מקריב זיין פעספילדן צו קאנען מאכן דעם דאזיקן צוריקטריט, כאטש מיר מוזן געדיינקען, אז דעם "פאפיר" גופא קאן די רעגירונג בשום אופן ניט צוריקציען, — און דאס וואלט ניט געטאן אפילו א נייע רעגירונג, ווען אזא זאל אפילו איצט פארנעמען דעם פלאץ פון דער איצטיקער רעגירונג. דאס "פאפיר" איז, ערשטנס, אן אפיציעלער רעגירונגס אקט, דורכגעפירט פונ'ם פאראנטווארטלאכן מיניסטער פונ'ם געהעריקן דעפארטמענט; און, צווייטנס, וואלט זיין איצטיקע צוריקציאונג באזונדערס אויפגעבראכט די אראבער און וואלט אזוי געפירט צו ערנסטע פאלגן.

וואס מען קאן אבער יא דערווארטן איז, אז די רעגירונג זאל אים "אויסטייטשן", ווי זי האט געהאלטן אין אויסטייטשן די באלפור דעקלאראציע, — נאר אין דער פארקערטער ריכטונג. די אימיגראציע און קאלאניזאציע קאנען אזוי קאנטראלירט ווערן, ווען די רעגירונג זאל עס נאר פארלאנגען, אז די אידן זאלן איצט האבן מער געלעגנהייטן פאר פראקטישער ארבעט, ווי פריער.

ניט פון קליינער באדייטונג איז די רעזאלוציע פונ'ם אינדישן קאנגרעס, אין וועלכן אויך די מאכמעדאנישע באפעלקערונג איז פארטראטן, וואס פארדאמט די בריטישע פאלעסטינער פאליטיק און זאגט צו סימפאטיע און מיטהילף צו די אידן. אויב די בריטישע פאליטיק אין פאלעסטינע איז געווען אזוי אנטי־אידיש, איז עס געווען צו געווינען די אינדישע מאכמעדאנער. באלד ווי דער ענטפער אויפ'ן "ווייסן פאפיר" איז געקומען פון אינדיע א פארקערטער, מיינט עס דער דורכפאל פון פעספילדס און וועדזשוואודבענס פלענער.

ווי מיר האבן געזאגט, זיינען דאס בלויז ניט־אויסגעשלאסענע מעגלאכקייטן. די אידן וועלן אבער מוזן קעמפן פאר זייערע רעכט, און זיי קאנען זייער פיל אויסקעמפן, — אבער קעמפן האבן זיי אויך ביז איצט געמוזט פאר יעדער קלייניקייט.

אז די אידן זיינען אנטשלאסן ניט צו דערלאזן אז זייערע רעכט זאלן געטראטן ווערן מיט די פיס, באווייזט דער שטורעם פון פראטעסטן וואס האט אויפגעטרייסלט די אידישע וועלט.

אז די אידן זיינען אנטשלאסן פארצוזעצן זייער ארבעט, דערוויזט די האנדלונג פון דער אמעריקאנער הדסה קאנווענשאן, וואס האט ערשט אסיגנירט אנדערהאלבן מיליאן דאלאר, — די גרעסטע סומע אין איר געשיכטע, — פאר אירע ווייטערדיקע ארבעטן אין ארץ־ישראל פאר'ן קויף פון באדן פאר'ן נאציאנאל פאנד. דאס דערוויזט אויך די פארשטארקטע נאציאנאל־פאנד טעטיקייט אומעטום, ניט געקוקט אויף דער בייזוויליקער אטאקע אויף דעם דאזיקן פאלקס פאנד אין פעספילדס "פאפיר".

דער פראיעקט פון וואל־רעפארם

כדי צו געווינען די שטיצע פון די ליבעראלן אין דער איצטיקער קריטישער פאר איר צייט, האט פרעמיער מאקדאנאלדס רעגירונג צוגעזאגט דורכפירן אויף דער איצטיקער סעסיע א וואל־רעפארם, וואס די ליבעראלן האבן שוין לאנג פארלאנגט.

פאר די ליבעראלן איז אזא רעפארם לעבנס־נויטיק, אויב זיי ווילן ניט אינגאנצן אראפ פון דער פאליטישער ארענע. אין די לעצטע וואלן האבן זיי געקראגן בלויז ארום א דריטל פון די מאנדאטן וואס עס איז זיי געקומען לויט דער צאל שטימען וואס זיי האבן געקראגן איבער'ן לאנד. אין א גרויסער צאל באצירקן, וואו זיי זיינען אין דער מינדערהייט בנוגע יעדער איינער פון ביידע אנדערע פארטייען, וואלטן זיי געקאנט דערוויילן זייערע קאנדידאטן אונטער א סיסטעם פון פראפארציאנעלע וואלן.

כאטש דאס איז א פראגרעסיווע רעפארם, האט אבער די ארבעטער רעגירונג קיין שום חשק זי ניט איינצופירן. פאר איר לוינט זיך בעסער האבן צו טאן מיט איין קעגנערישער פארטיי, און ס'איז איר וואונש אינגאנצן אפמעקן די ליבעראלן, זיי זאלן זיך ניט פלאנטערן אונטער די פיס. איצט אבער מוז זי דערווייל אנקומען צו די ליבעראלן, און זי איז גרייט צו געבן זיי א וואל רעפארם, אבי צו קריגן איצט זייער שטיצע אינ'ם קריטישן מאמענט.

דער פראיעקט וואס וועט פארגעשלאגן ווערן פון דער רעגירונג, ווערט פארשטאנען, וועט זיין א פשרה, — א "פארצוג צעטל", אנשטאט פראפארציאנעלער פארטרעטערשאפט. אבער אפילו א "פארצוג צעטל" איז פאר די ליבעראלן א גרויסער געווינס און א גוטער פרייז פאר זייער שטיצע. עס לוינט זיך זיי איצט פארבויגן א סך פון זייערע מיינונגס פארשיידנהייטן מיט דער רעגירונג און ניט דערלאזן צו איר פאל און צו נייע וואלן, אידער די רעפארם וועט פארווירקלאכט ווערן.

די רעגירונג וועט דערפאר, מיט דער הילף פון די ליבעראלן, אדער א דאנק זייער צוריקהאלטן זיך פון שטימען, קאנען דורכפירן איר געזעץ וועגן צוריקרופן דעם "טרייד יוניאן אקט", וואס שטייט דער ארבעטער פארטיי ווי א ביין אין האלז.

שטייט אויך עסטרייך פאר אן אנטיסעמיטישער אפענסיווע

פון מ. א. טענענבלאט

דאס קליינע, אבער געאגראפיש אין סאמע מיטן שנייט־פונקט פון אייראפע געלעגענע עסטרייך איז פלוצלונג ארוין אין א פאליטישן תוהו ובוהו. איבער נאכט איז געפאלן דער ליבעראל־קאנסערוואטיווער קאנצלער דר. יאהאן שאבער מיט זיין אזוי גערופענער ארדענונגס רעגירונג און אויף איר ארט איז געקומען א ריין קריסטלאך־סאציאלע מינאריטעטס רעגירונג מיט צוויי באקאנטע אנטיסעמיטישע היימווערן פירער אלס מיניסטער אין די וויכטיקסטע רעסארטס פון אינערער פאליטיק: פירשט שטארהעמבערג אלס אינערן מיניסטער און דר. ראנץ הייבער אלס יוסטיץ מיניסטער. פירשט שטארהעמבערג איז דער בונדעספירער פון אלע עסטרייכישע היימווערן און דר. הייבער, א נאטאר אין א קליינער שטעטל לעבן זאלצבורג, דער לאנדעס פירער פון די היימווערן אין בונדעס לאנד זאלצבורג. ביידע זיינען באקאנטע אנטיסעמיטן און גרויסע מקורבים ביי אדאלף היטלער אין דייטשלאנד.

דאס דאזיקע רעגירונגס שותפות איז געקומען אלס גוואלדיקע איבערראשונג פאר גאנץ עסטרייך. עס איז נאך היינט ניט גאנץ קלאר, וואס ס'האט געצוואונגען די זייער קלוגע און רעאל פאליטישע פירער קריסטלאך סאציאלער פארטיי צו דער עפנטלאכער אליאנץ מיט די היימווערן אליין, און דוקא מיט די ביידע עקספאנענטן פון אנטיסעמיטישן קורס אין דער היימווער באוועגונג. בעצם איז עס אן אינטריגע, שפיל ארום ריינע מאכט פראגן; די קריסטלאך סאציאלע פארטיי איז אנטשלאסן ניט ארויסגעבן פון איר האנט די פירונג פון דער עסטרייכישער פאליטיק און אזוי ווי איר מאכט פאזיציע איז ארויין אין א סכנה דורך טאקטישע פעלערן פון דר. שאבער, ספעציעל אין דער אינערער פאליטיק, האבן די קריסטלאך סאציאלע פירער געהאלטן פאר ריכטיק פארבינדן זיך אפילו מיט רוחות און שדים, כדי פארשטארקן זייער פאזיציע אלס ערשטע רעגירנדע פארטיי פון עסטרייך. אזוי איז צעקלאפט געווארן דער אזוי גערופענער אנטי־מארקסיסטישער פראנט פון אלע בירגערלאכע רעגירונגס פארטייען. דורך דעם איז דער פארלאמענט אויפגעלייזט געווארן און ס'זיינען אויסגעשריבן געווארן נייע פארלאמענט וואלן שוין אויפן 9טן נאוועמבער.

און דערמיט האט זיך אנגעהויבן דער אלגעמיינער אינער־פאליטישער ווירוואר אין עסטרייך. ביי די לעצטע וואלן איז ניט געווען איבעריק פיל פלאץ פאר דער אידישער פראגע. דער בירגערלאכער איינהייטספראנט מיטן לאזונג אנטימארקסיזם האט פאראייניקט אלע בירגערלאכע פאליטישע פארטייען קעגן דער איבערמאכט פון דער עסטרייכישער סאציאל דעמאקראטיע. דארום האט דער אנטיסעמיטיזם געשפילט גאר א שוואכע ראלע. מען האט מורא געהאט ארייננטרייבן ברייטערע אידישע מאסן אין די סאציאל דעמאקראטישע וויילער־מחנות. אבער איצטיקן מאל נעמט אן דער וואל קאמף דעם כאראקטער ווי א שלאכט פון אלע קעגן אלע. און אזוי ווי די איצטיקע אפאזיציע איבערגעטראטענע קלענערע בירגערלאכע פארטייען ווי גרויסדייטשן און לאנדבונדלער, זיינען אויך אדער פאקטיש נאך מער אנטיסעמיטיש אנגעשווארן ווי די קריסטלאך סאציאלע, קאן מען זיך ריכטן דערויף, אז דער וואל קאמף וועט אויסגעטראגן ווערן בעיקר אויף אידישע פלייצעס. עסטרייך פארמאגט ניט קיין דעמאקראטישע מיטלפארטיי, און אפילו ווען אליין האט קיין איינציקע קריסטלאכע גרופע, וואס זאל זיך איינשטעלן עפנטלאך קעגן אנטיסעמיטיזם. די איבערמאכט פון ביידע גרויסע פארטייען (די קריסטלאך סאציאלע און די סאציאל דעמאקראטן) און דער אנטיסעמיטישער דעוויז פון אלע בירגערלאכע פארלאמענטארישע פארטייען לאזט פון איין זייט ניט צו דאס אויפקומען פון א לעבנספייאיקער דעמאקראטישער מיטלפארטיי, און פון דער אנדערער זייט ווערן די אידן דורך דעם לגמרי ארויסגעשטופט פון דעם בירגערלאכן פאליטישן לעבן.

עס איז דארום ניט קיין וואונדער, וואס א גוואלדיקער טייל פון דער אידישער באפעלקערונג אבסענטירט זיך איבערהויפט פון די וואלן און אן אנדער טייל שטימט סאציאל דעמאקראטיש. א ריינע אידישע אדער ציוניסטישע קאנדידאטור האט קיין שום האפענונג דערוויילט צו ווערן, ווייל דאס וואל־רעכט איז ספעציעל צוגעפאסט צו די אינטערעסן פון ביידע גרויסע פארטייען: קריסטלאך סאציאלע און סאציאל דעמאקראטן. דארום האט דער אידישער וואל־צעטל ביי ביידע אלגעמיינע וואלן פון די לעצטע אכט יאר, פאקטיש געהאט בלויז די באדייטונג פון א אידישער פראטעסט דעמאנסטראציע. ביי אזא לאגע איז פון איין וואל־גאנג צום אנדערן שטארק געפאלן די צאל פון אידישע שטימען אויף די ציוניסטישע קאנדידאטן. אין א שווערן אלגעמיינעם קאמף ארום דעם גורל פון לאנד, און ארום וויכטיקע עקאנאמישע פראגן פאר יעדן בירגער, קאן מען ניט כסדר מאכן בלויזע דעמאנסטראציעס אויך ביי וואלן אין די געזעצגעבנדע קערפערשאפטן פון לאנד. פילע אידן האבן דארום געשטימט מיט הארצווייטאג פאר דער בירגערלאכער איינהייטסצעטל צוליב עקאנאמישע און שטאטספאליטישע אינטערעסן, וויסנדיק אז זיי שטיצן דערמיט לויטער אנטיסעמיטישע פארטייען. ווידער אנדערע אידן האבן פארבויגן זייערע עקאנאמישע אינטערעסן און אלס [illegible] געשטימט אויך מיט וויטאג אין הארצן פאר דער סאציאל דעמאקראטיע, כדי פארשטארקן די פאזיציע קעגן אנטיסעמיטיזם.

דער זעלביקער ארגאנג וועט זיך געוויס אפשפילן אויך ביי די איצטיקע וואלן. א טייל אידן וועט אודאי שטימען פאר דעם אזוי גערופענעם מיטל פארטיי בלאק, וועלכער ווערט דאס מאל ספעציעל געשאפן אונטער דער פאן פון דר. שאבער אלס פירער, הגם די הויפט שטיצע פון דעם מיטל בלאק איז די גרויסדייטשע פארטיי, וועלכע איז זאגאר ראסן אנטיסעמיטיש און פארבינדעט מיט זיך א טייל נאציאנאל סאציאליסטן און האקנקרייצלער. פילע אידן וועלן צוליב דר. שאבער, וועלכער האט זיך ביז איצט תמיד ווייט געהאלטן פון אנטיסעמיטיזם, אגיטירן און שטימען פאר'ן נייעם בלאק; אין וועלכן עס וועט ארויין אויך די קליינע דעמאקראטישע פארטיי, וואס פירונג און אנהייענגערשאפט איז מער אידיש אסימילאטאריש ווי קריסטלאך. דאס וועט זיין א פרוב דורכצוברעכן די איבערמעכטיקע פאזיציעס פון ביידע הויפט־פארטייען — קריסטלאך־סאציאלע און סאציאל דעמאקראטן — און ווערן דאס צינגל ביי דער וואג אין דעם נייעם פארלאמענט. דורך דעם וועט זיך מסתמא קיין איינציקער איד ניט אנגאזשירן פאר'ן עקסטרעמען בירגערלאכן פראנט פון קריסטלאך נאציאנאלע מיט היימווערן און עס וועלן ווייניקער אידן פון בירגערטום שטימען פאר די סאציאל דעמאקראטן. די ציוניסטן און אידיש נאציאנאלע שטייען דאס מאל פאר א נאך שווערער סיטואציע ווי אין די פריערדיקע וואלן. צו אלע צרות קומט איצט צו א שרעקלאך קורצער וואל־טערמין, וועלכער מאכט כמעט אוממעגלאך די אויפשטעלונג אפילו פון א פראטעסט קאנדידאטור. עס איז דארום מעגלאך, אז מען וועט זיך אנטשיידן פראקלאמירן פולקאמענע אבסטינענץ פון דער אידיש נאציאנאלער וויילערשאפט אלס פראטעסט קעגן דעם רעאקציאנערן און מינאריטעטן פיינטלאכן וואל־רעכט ווי אויך קעגן דעם פאקט, וואס אלע גרעסערע בירגערלאכע פארטייען שטייען אויף אן אנטיסעמיטישער פלאטפארמע, בשעת די סאציאל דעמאקראטישע פארטיי פון עסטרייך איז געווען און איז געבליבן א שונא פון דעם ציוניזם און פון דער אידיש נאציאנאלער אידייע.

דאס גרעסטע רעטעניש בלייבט אבער ניט בלויז איבער דער וואל־קאמפאניע נאר אויך פאר דער צוקונפט צו דער פאליטיק פון דער היימווער פארטיי וועלכע איז פלוצלונג געווארן א וויכטיקער טייל אין דער רעגירונג און וועט לויט איר כאראקטער און פראגראם ניט וועלן ארויסגעבן מער די מאכט פון דער האנט, אויב איר איצטיקע קאליאציע מיט די קריסטלאך נאציאנאלע וועט ניט ברייננגען קיין נצחון ביי די וואלן. פירשט שטארהעמבערג האט טאקע שוין געזאגט דאס זיין עולם — און דאס וואלט באדייט א שרעקלאך איבערקערעניש אין עסטרייך. אויף די קריסטלאך סאציאלע איז עס ניט צו גלויבן, אז זיי וועלן מיטמאכן א פוטש־פאליטיק, דאן וואלט עס געהייסן א היימווער דיקטאטור מיט א שטארקן אנטיסעמיטישן אונטערשלאק. די אלגעמיינע סיטואציע קאמפליצירט זיך אויך דורך דעם וואס דר. שאבער מוז איצט אוועקלייגן אויך זיין פרעזידענטשאפט ביי דער ווינער פאליציי און מען קאן ניט וויסן, וואס פאר א געזעצלאכער ארדענונגס פאקטאר די פאליציי וועט ווערן אונטער אן אנדערן פרעזידענט, ספעציעל בנוגע די אידן. אין דער פאליציי זיינען פאראן שטארקע אנטיסעמיטישע געפילן, אבער דר. שאבער האט ניט ארייננגעלאזן קיין פאליטיק אין דער פאליציי; ניט צוליב אידן פריינטלאכקייט נאר פון ריין געזעצלאכן ארדענונגס שטאנדפונקט, אז פאליציי האט אפצוהיטן געזעץ און ארדענונג פאר יעדן בירגער אן פאליטישע אדער קאנפעסיאנעלע אונטערשיידן, ווייל אין דער אמטלאכער אוניפארם טאר א פאליציסט ניט מאכן קיין פאליטיק. עס איז איצט דארום א פראגע, צי דער נייער אנטיסעמיטישער שטארהעמבערג וועט פרובירן ארייננטראגן פאליטיק אויף דער פאליציי.

דאס זיינען אלעס פראגן פון פלוצלומדיקער תוהו ובוהו אין דער אינערעסטרייכישער פאליטיק. פאראן פאליטישע קענער, וואס זאגן אויף געוויס, אז די קריסטלאך סאציאלע וועלן ניט דערלאזן אזא פראבלעמאטישע אנטוויקלונג אין עסטרייך און אז נאר צוליב וואלטאקטישע סבות האבן זיי זיך משדך געווען מיט די היימווערן. עס הייסט, אז שוין היינט קומען פאר רייסענישן צווישן קריסטלאך סאציאלע און היימווער־מיניסטער, ווייל נייער בונדעס־קאנצלער וואגואין און אויסערן מיניסטער דר. סייפעל ווילן אבסאלוט ניט איבערשפיצן אנטיסעמיטיזם און פאשיזם. פאקטיש האט די רעגירונג שוין עטלאכע מאל עפנטלאך אפגעלייקנט אדער אפגעשוואכט אייניקע צו גראבע אנטיסעמיטישע און אנטי־קאנסטיטוציאנעלע רעדעס און מאניפעסטן פון פירשט שטארהעמבערג. עס הייסט, אז די קריסטלאך סאציאלע ווילן אפן האלטן פאר דער צוקונפט די בריקן צו א נייעם און אלגעמיינעם בירגערלאכן פארלאמענטארישן קאאליציע קאבינעט, אין וועלכן די היימווערן וועלן אין בעסטן פאל זיצן בלויז אלס איינע פון די פיר בירגערלאכע קאמפאנענטן. עס ווערט אויך באהויפטעט, אז די וויכטיקסטע קריסטלאך סאציאלע מיניסטארן האבן אין לאנגע באשפרעכונגען מיט שטארהעמבערג ביי אים גע'פועל'ט, ער זאל זיך עפנטלאך מעסיקן בנוגע אנטיסעמיטיזם, הגם אויך די אנפירנדע קריסטלאך סאציאלע פאליטיקער זיינען שטארק אין כעס אויף אידן, ווייל "די גאנצע ליבעראלע גרויסבלעטער האבן אויפגענומען א ריקזיכטסלאזן קאמף קעגן דער איצטיקער רעגירונג און מאכן דורך דעם פראפאגאנדע פאר דער רויטער סאציאלדעמאקראטיע". פאראן אויך מיינונגען, אז די קריסטלאך סאציאלע קעמפן איצט פאר זייער עקזיסטענץ אלס א גרויסע פארטיי און אויב די אנטוויקלונג פון דעם וואל־קאמף וועט זיי צווינגען דערצו, וועט מאכן לוגנער וואלן, דאס הייסט מען וועט מיט אלע מיטלען זוכן דעם זיג, אפילו מיט די שארפסטע אנטיסעמיטישע לאזונגען.

דערווייל שטייט מען נאך אויף דעם שוועל פון דער געפערלאכער וואל־קאמפאניע. די רעגירונג פארזיכערט מיט פולער אויטאריטעט, אז רו און ארדענונג זיינען אבסאלוט גאראנטירט און זי האט געוויס די מאכט און דעם גוטן ווילן דערצו. אבער דאס האט ניט צוטאן מיטן פאקט, אז אנטיסעמיטיזם איז געווארן א פאקטאר פון א באזונדערן מאסשטאב און אז דער אויסגאנג פון די וואלן קאן ברייננגען עסטרייך אין פראנט פון אן אנטיסעמיטישער אפענסיווע.

אקטאבער, 1930.

("איטא")

איינע פון די גרעסטע געהיימנישן פון לעבן אויפגעדעקט דורך עקספערימענטן איבער פליגן

פון אינזשיניר אורי גליקאך

א וועלט רעטעניש, א וועלט־סוד ווערט אויפגעקלערט! . . .

ענדלאך.

ענדלאך נאך מיפולע, אנגעשטרענגטע און פלייסיקע פארשונגען, זיינען די געלערנטע דערגאנגען, ווי אזוי עס ענטשטייען נייע מינים, נייע ארטן.

נאך מיט יארן צוריק האט איבער דער וועלט געקלונגען, אז עס איז געלונגען צו אנטדעקן א וואונדערבארן, ממש כשופ'דיקן מעטאל — ראדיום (אבער, למען השם, פארבייט נישט די יוצרות און זייט וויסן, אז דאס האט לחלוטין קיין שום שייכות נישט מיט ראדיא!), וואס לייכט אין דער פינסטערניש, טיילט אויס פון זיך עפעס קליינע ברעקלאך, שיסט ארויס מיט שטראלן. די דאזיקע דערשיינונג האט מען אנגענומען אלס אומגעווינלאכע, אלס איין־און־איינציקע אין דער נאטור. מ'האט זיי אנגעהויבן שטודירן זארגפעלטיק און מיט התמדה, אזוי, אז ס'איז אפילו ענטשטאנען א ספעציעלע וויסנשאפט, וואס הייסט ראדיא־כעמיע. און דער אומפארגלייכלאכער מייסטער פון דער עקספערימענטאלער פיזיק, דער ענגלישער געלערנטער, סער ערנסט רוטענפארד, האט דער ערשטער געשטעלט א פשוט'ע שאלה: פון וואנען שעפט א קליין, פיטשעפאטשניק חלק'ל (אטאם) פון דעם דאזיקן מעטאל ראדיום זיין ענערגיע? אויף וועמעס חשבון קומט פאר אט דער גלאנץ, דאס ליכטן, די אויסשטראלונגען פון פארשיידענע אנדערע אומגעוויינלאכע "עקסצעסן"?

ער האט זיך געגראבן און געגריבלט ביז — די תשובה איז געפונען געווארן: ראדיום רואינירט זיך זעלבסט! דאס לעבן, אין אלעגמיין, פארמאגט פיל גלאנץ, אבער טאקע דערפאר, מחמת דאס זיינען די לעצטע מינוטן פון א סך אטאמען זיינע, וואס האלטן ביים צעפאלן זיך. און דא איז מען דערגאנגען צום סאמע תוך, צום אינטערעסאנטסטן פון דעם גאנצן ענין: די אטאמען פונ'ם מעטאל ראדיום, צעפאלענדיק זיך, שאפן צוויי גאזן — אן איידעלן גאז, וואס הייסט עמאנאציע און נאך איינעם, וואס נאך פון לאנג פלעגט מען אים אנרופן העליום. די ידיעה וועגן דעם איז צוערשט געווען אזא איבערראשנדע סענסאציע, אז מען האט אים פשוט ניט געגלויבט: פון א סאלידער, פעסטער רואף, ווי ס'איז מעטאל זאלן נאר אנטשטיין גאזן! אבער ס'איז א סברה, אז די נאטור אליין פארנעמט זיך שוין זינט טויזנטער יארן מיט אזא מין מלאכה — כעמיע, איבערארבעטנדיק איין סובסטאנץ אין אן אנדערע. אויב אזוי — האט געזאגט סער ערנסט רוטערפארד — זיינען דאך בפירוש ריכטיק יענע דורכגעפירטע פארשונגען, וואס באווייזן, אז בכלל זיינען אלע אטאמען געבויט לויט איין מוסטער, לויט איין שטייגער.

און דעם גרויסן ענגלישן געלערנטן איז ווירקלאך געלונגען צו צעשלאגן אין זיין לאבאראטאריע אט דעם סאלידן מעטאל, — ראדיום, אויסטיילנדיק פון זיי אטאמען — וואסער שטאף. ס'האבן זיך שוין שפעטער גרינג אונטערגעגעבן פארשיידענע לייכטערע מעטאלן און מעטאלאידן (ענלאך צו מעטאלן) — סאריע, באר, פאספאר.

בכלל איז ראדיום, אין זיין ריינער פארם, אן אומגעוויינלאך זעלטענער און טייערער מעטאל. מאנכע געלערנטע באהויפטן, אז אויפ'ן גאנצן ערד קויל געפינט זיך בערך פערצן גראם ראדיום און איין מיליגראם זיינער זאל אבער קאסטן קנאפע 140 טויזנט דאלאר!

לעצטנס ווערט זייער פיל גערעדט און געשריבן וועגן גוואלדיקע פראקטישע נוצן פונ'ם ראדיום. אזוי ווייסן מיר, אז היינט צו טאג איז עס דאס ווירקזאמסטע מיטל פאר דער היילונג פון ראק. און אגב אורחא באמערקט, מען דערציילט ווי אזוי א פראפעסאר, וואס האט געטראגן אין א קעשענע פון זיין קאמיזעלקע א פלעשעלע, אין וועלכער ס'האט זיך געפונען איין שטויבעלע ראדיום, האט באקומען א גרויסע וואונד אויף דער ברוסט.

אזא אומגעהויערע, אזא גוואלדיקע קראפט פארמאגט דער דאזיקער זעלטענער מעטאל.

און איצט איז א דאנק דעם ראדיום געלונגען צו דערגיין דעם סוד, ווי אזוי עס אנטשטייען נייע מינים.

און אט ווי אזוי דער עקספערימענט איז געמאכט געווארן:

א ראדיום גרוב. צוויי פארשער לאזן זיך לאנגזאם אראפ, האלטנדיק א קאסטן אונטער דעם ארעם. אזא ראדיום גרוב זעט אויס ווי יעדע אנדערע. אין דער אמת'ן אבער שטעלט זי מיט זיך פאר אן אמת'ע כשוף קיך. בסדר, טאג און נאכט, ברענט דא אן אומזיכטבאר פייערווערק: דער גאנצער שטח, די גאנצע אטמאספערע איז אנגעפילט מיט עלעקטרישער ענערגיע, וואס פייפט און רוישט און אין איר זשומען ארום שפליטערלאך פון צעפאלענע אטאמען. אויף אלצדינג, אויף זאכן, בילדעט זיך דא אן אומזיכטבארער, אבער א ווירקונגס רייכער שלייער פון דער ראדיום עמאנאציע (ווי איך האב שוין פריער דערמאנט איז דאס אן איידעלער ראדיום גאז): דער עטער איז דא דורכגעזאפט מיט דורכדרינגענדיקע רענטגען שטראלן (ד. ה. שטראלן, וואס דרינגען דורך א סך געדיכטע קערפערס).

אין דער דאזיקער ראדיום גרוב שטעלן אוועק די פארשער א קאסטן און — גייען אוועק. אין אייניקע טעג ארום קומען זיי נאכאמאל, נעמען צו דעם קאסטן און טראגן אים אפ אין זייער לאבאראטאריע, וואו ער ווערט גענוי אויספרובירט.

און — איינע פון די גרעסטע אנטדעקונגען וועגן לעבן און זיינע דערשיינונגען איז געמאכט!

דער קאסטן, וואס די פארשער האבן אוועקגעשטעלט אין דער ראדיום גרובע, איז געווען א שטייג. און אין דער שטייג זיינען ארומגעפלויגן פליגן. גארנישט וויכטיקע, גארנישט באגרייפנדיק, האבן זיי פארבראכט אינ'ם כשוף־קעסל זייערע טעג ווי אויבן, אונטער דער זון, פרעסנדיק און ליבנדיק. דא — וואס איז דאס אזוינס? דער פליגן דור, דער נאכוואוקס, וואס איז ענטשטאנען אין דער ראדיום גרוב האט אויסגעזעען אינגאנצן אנדערש, ווי ס'זעען געוויינלאך אויס די פליגן. איינע האבן געהאט אנדערש געפארמירטע פליגל, ביי אנדערע זיינען געווען משונה'דיקע, נישט נארמאלע אויגן און נאך אנדערע האבן געהאט עפעס מאדנע בילדונגען אויף פארשיידענע גלידער, אדער נאר א נייע פארם פונ'ם גופ'ל.

און וואס באזונדערס כאראקטעריסטיש איז, אז די דאזיקע נייע אייגנשאפטן, ווי ס'האט שפעטער געלערנט דער ווייטערדיקער וואוקס פון די פליגן אין דער לאבאראטאריע, זיינען נישט געווען ווי עפעס שטראלן באשעדיקונגען; נאר זיי זיינען איבערגעגאנגען בירושה ווייטער, גענוי לויט באשטימטע, פעסטשטייענדע ירושה כללים. די אלטע פראגע: ווי אזוי ענטשטייען נייע מינים? וואס איז דאס פאר א קראפט, וואס דאס לעבן פארדאנקט איר זיין פארמען־רייכקייט, זיין פארשיידנארטיקייט? וואס נישט געקוקט אויף דארווינ'ען און לאמארק'ן איז אין תוך גענומען נאך ביז היינט געבליבן אן א תשובה, — שטייט איצט דורך דעם געשילדערטן פרוב פון די אמעריקאנער בעבקום און קאלינס פאר איר לייזונג.

דער עקספערימענט אין דער ראדיום גרוב באווייזט דאס קלאר: די אויסשטראלונג פון ראדיום קאנען שאפן נייע אייגנשאפטן, נייע ירושה־געזעצן; קאנען ארויסרופן איבערגרופירונגען אין די קעמערלאך פון קאמפליצירטע און א פשוטא שוין נישט קאמפליצירטע באשעפענישן, צוליב וואס עס בילדן זיך נייע אויגן, נייע גופים, נייע פארבן, נייע סימנים. דער אמעריקאנער ביאלאג מולער, וואס האט אנטדעקט די אנטשטייאונג פון נייע ירושה געזעצן דורך רענטגען־באשטראלונג, האט דאס שיין און איבערצייגנד באוויזן. לאזט מען רענטגען־שטראלן ווירקן אויף וועלכן נישט איז קערפער־טיילען פון די פליגן, דאן רופן זיי נישט ארויס אין דעם נאכוואוקס פון די באשטראלטע פליגן קיין שום נייע אייגנשאפטן. נאר דאמאלסט, ווען עס ווערט באשטראלט מיט'ן רענטגען יענער טייל פונ'ם קערפער, אין וועלכן עס געפינען זיך די קיים־דריזן, דאן באקומט פלוצלונג דער נאכוואוקס גאנץ נייע, ירושה־פעסטע סימנים.

געוויס, מען דארף נישט גלויבן, אז טויזנטער מינים פון פלאנצן און חיות זיינען אנטשטאנען צוליב דעם, וואס זייערע אור־עלטערן האבן זיך לכל הפחות איינמאל געפונען אין דער ראדיום גרוב. די ראדיום־גרוב שטעלט פאר מיט זיך נאר א ספעציעל פאר'ן עקספערימענט צוגעפאסט פאר יעדן פאל באזונדער; דאס זיינען די ראדיום־ווירקונגען באזונדערס איבערצייגנד. אבער ראדיא אקטיוויטעט (שטראלן, וואס אנטהאלטן ראדיום) איז פאראן אויף דער ערד אומעטום און חוץ דעם זיינען נאך דא אנדערע שטראלן, וואס קאנען גלייכגעשטעלט ווערן לויט דער ווירקונג פון דעם ראדיום. ס'זיינען פאראן, למשל, די אזוי גערופענע וועלט־שטח־שטראלן, וואס קומען צו דער ערד פון ווייטע הימל מרחקים, משמעות פון א באשטימטער שטעלע אין דעם "מילך־וועג" און וואס באזיצן אן אומגעהויערע דורכדרינגונגס קראפט. פארוואס זאלן זיי ניט ווירקן אויף די לעבעדיקע וועזנס גראד אזוי, ווי די רענטגען־שטראלן פון דעם אפאראט, וואס געפינט זיך אין דער לאבאראטאריע, אדער אזוי ווי די רענטגען שטראלן, וואס ס'שיקט ארויס דער ראדיום? און ס'איז דא נאך איין עלעמענט, וואס באזיצט א שטארקן ראדיא אקטיוון כוח: ער איז פאראן אין אלע לעבעדיקע וועזנס, ווי אן אומבאדינגטער באשטאנד טייל אין זייערע ארגאנען: דאס ק א ל י ו ם — א ווייכער, לייכטער מעטאל, וואס פלאמט אויף אין דער לופט.

היינט ווייסט מען, אז דאס קאליום רופט ארויס אין קערפער, דורך זיינע אויסשטראלונגען, פיל לעבנס דערשיינונגען. קאליום באאיינפלוסט, די אויפרעגונגס שטאפן פון הארץ, אזוי, אז זיי ברייננגען אין באוועגונג דעם הארץ־שלאג. אבער אויך אחוץ דעם, זיינען די לעבעדיקע וועזנס גארנישט אזוי שטארק אנגעוויזן אויף דער ראדיא אקטיווער השפעה מצד דער ארומיקער וועלט. זיי אליין זיינען ראדיא אקטיוו. זיי אליין אנטהאלטן ראדיום; אזוי צום משל ענטהאלטן וואסער חיות אין זיך ראדיום אין א העכערער מאס, ווי דאס וואסער.

עס וואלט געווען פאלש אנצונעמען, אז די פארשיידענע דערמאנטע שטראלונגען זיינען די איינציקע סיבה צו דער בילדונג פון נייע מינים. אבער עס איז וועזנטלאך, אז זיי זיינען די ערשטע אנטדעקטע און אויפגעוויזענע סיבות. די כל'ערליי אפשטאמונגס טעאריעס האבן נאר געקאנט ביז איצט דערקלערן, אז די נייע צוועקמעסיקע אייגנשאפטן דערהאלטן זיך און נישט צוועקמעסיקע גייען צו גרונד. דאס פלעגט מען רופן: קאמף פאר עקזיסטענץ, פארמערונג און א. וו. אבער תמיד האבן די אלע אפשטאמונגס טעאריעס שטילשווייגנדיק פאראויסגעזעצט, אז די נייע אייגנשאפטן זיינען שוין געווען, דען די פארמערונג קאן ווירקן ביי עפעס, וואס איז שוין פאראן, אבער נישט שאפן אליין דאס נייע.

אלזא, לכל הפחות, דארף דאך לכתחילה זיין דער ארגאן, וואס פארענדערט זיך נאכהער און ס'פלעגט בלייבן א גרויס געהיימניש: ווער שאפט אייגנטלאך די נייע מינים, פון וואנען נעמט זיך די פארשיידנארטיקייט פון זייערע סימנים? דאס איז געווען די גרויסע פארלעגנהייט פון אלע אפשטאמונגס טעאריעס, וואס די קעגנער פלעגן תמיד דערפאלגרייך אנגרייפן.

איצט האט מען זיך דערוואוסט וועגן יענער נאטור־קראפט, וואס שאפט ווירקלאך נייע סימנים ביי באשעפענישן. די פליגן־שטייג אין דער ראדיום גרוב האט זי געבראכט אויף דער ליכטיקער שיין און עס האט זיך אנגעהויבן אין דער וויסנשאפט וועגן לעבן און זיינע דערשיינונגען — א נייע תקופה.

די ביאלאגיע מארשירט פאראויס.

א וועלט רעטעניש הויבט אן אויפגעקלערט ווערן.

3 לעקציעס
פון
ה. לייוויק
זונטאג, 2טן נאוועמבער
"לעגענדע געשטאלטן אין דער אידישער ליטעראטור"
דינסטאג, 4טן נאוועמבער
"אין פארטיידיקונג פונ'ם משיחיזם"
פרייטאג, 7טן נאוועמבער
"ליטעראטור און רעוואלוציע"
אלע לעקציעס פאנגען זיך אן פינקטלאך 9 אזייגער
אין פרץ זאל
1 בילעט, 35 סענט
אויפזיכט:
שטאט קאמיטעט קולטור געזעלש.